

ETT STUDIEMATERIAL FÖR GYMNASIESKOLAN

THE BORNEO CASE

EN FILM AV ERIK PAUSER OCH DYLAN WILLIAMS

TEMPO
DOKUMENTÄR
FESTIVAL

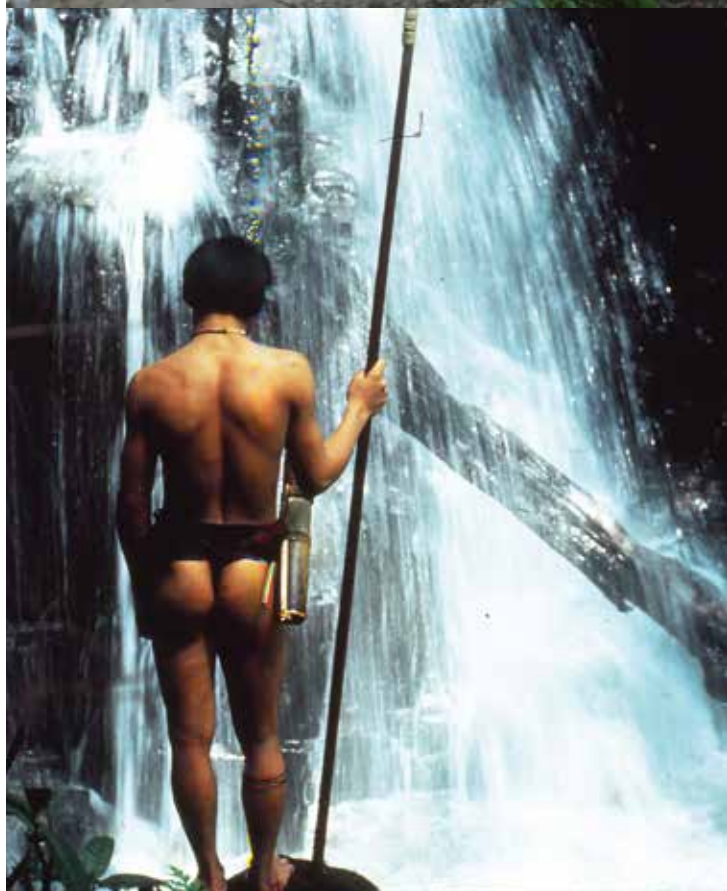
FREEDOMFILM NET

Aldrig har kampen för regnskogen varit så viktig. Möt urfolken på Borneo och följ deras kamp mot ett av de största miljöbrotten under det här århundradet.

ETT STUDIEMATERIAL FÖR GYMNASIESKOLAN ATT ANVÄNDAS TILLSAMMANS MED DEN SPÄNNANDE SVENSKA DOKUMENTÄREN **THE BORNEO CASE**. INNEHÅLLER FÖRDJUPNING, DISKUSSIONSFRÅGOR OCH UPPGIFTER SOM ANPASSATS EFTER LÄROPLANERNA I SAMHÄLLSKUNSKAP, GEOGRAFI, SVENSKA OCH FÖRETAGSEKONOMI.

INNEHÅLL

Introduktion: The Borneo Case – skolmaterial	3
Upplägg	4
Filmen The Borneo Case och diskussionsfrågor	5
Om filmen	6
1. Mutang Urud och de övriga personerna i filmen	7
2. Malaysias historia och styrelseskick	11
3. Borneos hjärta – regnskogen	13
4. Urfolkens rättigheter	15
5. Skövling av regnskog och dess konsekvenser	22
6. Svenska bankers och dina sparpengars koppling till regnskogen	28
7. Öppenhet, en väg bort från korruption och maktmissbruk	31
8. Take Action – hur kan jag påverka?	34
Lista på organisationer som arbetar med frågorna i filmen	36
Källor och kolofon	38
Appendix: Koppling till svenska läroplanen för gymnasiet	39

The Borneo Case – skolmaterial

VI LEVER I EN FÖRÄNDERLIG VÄRLD där vi får veta allt mer om vad som händer i andra delar av världen. På gott och ont. Terrorattacker, nyheter om våld och orättvisor når oss direkt i mobiltelefonen och datorn. Men, rädslan och oron som nyheterna väcker kan vändas och ersättas av engagemang och en vilja att påverka och förändra. För samtidigt som världen känns allt mindre och hoten allt närmare har vi också större kunskap om människors livsvillkor och vi vet också mer om hur vi kan bidra till en bättre värld. Jorden är en otroligt spännande och vacker plats med möjligheter till möten och upplevelser i städer, på landsbygd och i magnifik natur. Låt oss tillsammans kämpa för att jorden ska bli en bättre plats att leva på.

Med utgångspunkt i filmen *The Borneo Case* sätter det här skolmaterialet ljuset på den 130 miljoner år gamla regnskogen i Borneo, som håller på att utrotas vilket kommer att göra urfolken som lever där hemlösa. Vi gör nedslag i en verklighet som visar hur våra liv i Sverige är sammanlänkade med urfolkens kamp och hur vår livsstil hör ihop med de ekonomiska intressen som ligger bakom skogsskövlingen. Vi lär oss mer om krafter som kan finnas bakom miljöförstöring – bland annat handlar det om de svenska bankernas inblandning – och vad vi som konsument i Sverige kan göra för att påverka och förändra det som sker i andra delar av världen. Ökad kunskap och inblick kan bidra till en rättvisare värld där vi tar större hänsyn till miljö och mänskliga rättigheter.

DOKUMENTÄRFILMEN *THE BORNEO CASE*, som hade premiär våren 2017, kretsar kring regnskogen, å ena sidan urfolkens kamp för att behålla sin skog och å andra sidan de intressen som tjänar pengar på att hugga ner skogen. Dokumentärfilmerna Erik Pauser och Dylan Williams följer under fem år i största hemlighet en grupp aktivister i Borneos regnskogar. Under stor fara försöker de avslöja de skyldiga till vad som har kallats »det största miljöbrottet i vår tid« – förstörelsen av 90% av Borneos 130 miljoner år gamla regnskog. Deras jakt på sanningen får oanade konsekvenser. I spåren av avslöjanden om globala nätverk av pengatvätt, en komprometterad timmerindustri med politiska kopplingar och korruption följer mord, demonstrationer och en FBI-utredning.

Skolmaterialet innehåller ett antal uppgifter med kopplingar till aktuella ämnesplaner i samhällskunskap, geografi, svenska och företags ekonomi och vänder sig i första hand till elever på gymnasieskolan. Filmen och materialet kan också användas som underlag för ett gymnasiearbete. Ämnen som tas upp är regnskogen, urfolks livsvillkor och rättigheter, ekonomiska intressen bakom regnskogsskövling, korruption, miljöförstöring, global rättvisa och mänskliga rättigheter.

Materialet har tagits fram i samarbete med **Fair Finance Guide**, **Naturskyddsföreningen** och **Swedwatch** och med stöd från **Postkodstiftelsen**.

UPPLÄGG

1. Se filmen The Borneo Case, bearbeta och diskutera filmen tillsammans.

► Här hittar du länk till filmen, [The Borneo Case](#)

2. Välj ämne/ämnena att jobba vidare med, hela klassen eller i grupper.

1. Mutang Urud och de övriga personerna i filmen (SVENSKA, SAMHÄLLSKUNSKAP)

Arbeta med en eller flera av filmens karaktärer, deras agerande och orsaker och konsekvenser kopplade till deras handlingar.

2. Malaysias historia och styrelseskick (SAMHÄLLSKUNSKAP)

Arbeta med Malaysia, dess historia och styrelseskick.

3. Borneos hjärta – regnskogen (SVENSKA, SAMHÄLLSKUNSKAP)

Arbeta med regnskogen, dess unika förutsättningar, djurliv och fauna och vilken betydelse regnskogen har som ekosystem och biologisk mångfald.

4. Urfolkens rättigheter

(SAMHÄLLSKUNSKAP, GEOGRAFI)

Arbeta med begreppet urfolk, med utgångspunkt i hur penanerna på Borneo har det, deras rättigheter och kamp.

5. Skövling av regnskog och dess konsekvenser

(SAMHÄLLSKUNSKAP, GEOGRAFI)

Arbeta med konsekvenserna av regnskogsskövlingen. Fördjupning i vad palmolja är, hur den tas fram, i vilka produkter den finns och hur du som konsument kan påverka.

6. Svenska banker och dina sparpengars koppling till regnskogen

(FÖRETAGSEKONOMI, SAMHÄLLSKUNSKAP)

Arbeta med Fair Finance Guide och deras rapport om svenska banker. Ta reda på vad de svenska bankerna gör med dina sparpengar och fundera över hur du kan påverka din bank.

7. Öppenhet, en väg bort från korruption och maktmissbruk

(SAMHÄLLSKUNSKAP)

Arbeta med Malaysia som ett exempel på ett korrumperat land i motsats till andra styrelseskick. Lär dig mer om vad som görs för att stoppa korruptionen.

8. Take Action – hur kan jag påverka?

(SVENSKA, SAMHÄLLSKUNSKAP)

Arbeta med olika sätt att påverka, gör en egen kampanj eller kom med förslag på flera sätt att ta ställning och agera.

Filmen The Borneo Case

Se filmen tillsammans i klassrummet. Bearbeta innehållet och upplevelserna av filmen direkt efter visningen.

Diskutera vilka frågor som väcks och vilka spontana tankar som kommer upp.

► Länk till filmen, [The Borneo Case](#)

DISKUSSIONSFRÅGOR

A) Förtydliga innehållet i filmen

1. Vilket är filmens huvudtema? Vilka frågor tror du filmskaparna främst vill lyfta fram med filmen?
2. Vilka personer möter du i filmen?
 - a. Vilket eller vilka intressen har personerna av regnskogen?
 - b. Ge exempel på hur de driver sin kamp.
 - c. Varför tror du att de fortsätter trots att de riskerar sina liv?
3. Hur slutar filmen? Lyckades de skapa förändring?
4. Tror du de nya makthavarna håller sina löften? Vad talar för? Vad talar emot?

B) Problematisera. Vem äger regnskogen och vem har rätten att ›använda‹ den? Vad får du för bild av det i filmen?

1. Vilka intressen/intressegrupper står emot varandra i filmen? Hur vill skogsbolagen och delstatsmyndigheterna använda skogen? Vilka argument använder urfolken för att skogen ska få stå kvar?
2. Vilka konsekvenser får det att det finns olika intressen av regnskogen?
3. Hur påverkas miljön om regnskogen avverkas?
4. Vem eller vilka har mest makt att lösa konflikten kring regnskogen? Hur skulle en sådan lösning kunna se ut?

C) Egna reflektioner

1. Hur tänker du kring civil olydnad? Kan du komma på några exempel på situationer där du tycker det är ok att bryta mot lagen för att försvara något?
2. Hur tänker du kring urfolkens situation?
3. Vad i filmen blir du mest upprörd över eller engagerad av?
4. Finns det paralleller till problem i hur skogsbruket bedrivs i Sverige?

Om filmen

FILMEN UTSPELAR SIG på den malaysiska delen av Borneo samt i Storbritannien, USA, Schweiz och Tyskland. En spännande historia, som börjar med bilder av den unge Schweizaren Bruno Manser, som under 90-talet ledde kampen mot den industriella avverkningen av den gamla regnskogen i Borneo tillsammans med sin bästa vän Mutang Urud. Bruno Manser levde med penanerna under sex år. Eftersom han var ett hot mot makteliten och de som tjänar pengar på skogsskövlingen hade han ett pris på sitt huvud. År 2000 försvann han, förmodligen mördad av någon med kopplingar till skogsbolagen.

Berättelsen tar sin början när Mutang Urud, som tillhör ett av urfolken på Borneo, når av nyheten om att det ska byggas enorma vattenkraftsdammar, som hotar att dränka hans hemby på Borneo där han inte bott på tjugo år. Piratradiostationen Radio Free Sarawak rapporterar om vad som är på gång och Mutang ser ingen annan utväg än att åka tillbaka.

Arbetet med att avslöja det globala nätverk av pengatvätt, som är länkat till timmerindustrin och som kontrolleras av den politiska eliten, får oanade konsekvenser. En visselblåsare hittas död med en plastpåse över huvudet i ett hotellrum i Los Angeles efter vad som sägs vara självmord. Samtidigt får de avslöjanden, som filmens huvudpersoner gör, stora politiska konsekvenser i Malaysia.

Runt 500 000 människor samlas i demonstrationer och protesterar mot korruptionen bland den politiska eliten. Delstatsministern Abdul Taib Mahmud tvingas avgå efter 33 år vid makten. Hans efterträdare Adenan Satem säger att det måste bli ett slut på korruptionen och den hänsynslösa avverkningen av den regnskog som fortfarande finns kvar. Han meddelar även att han kommer att frysa byggandet av megadamarna. Kommer han att hålla sina löften?

Efter att filmen har gjorts klar, 2017, dör Adenan Satem och frågan förblir därför obesvarad. Den undersökande journalisten Clare Rewcastle fortsätter sin kamp och har avslöjat att den malaysiska premiärministern tagit emot mystiska transaktioner på över 600 miljoner dollar på sina privata bankkonton. Starka misstankar finns om att pengarna är stulna från den statliga utvecklingsfonden IMDB som premiärministern styr över.

Med filmen följer också en kampanj, vars syfte är att öka kunskapen och skapa medvetenhet om påverkansarbete. Våren 2017 släpptes en rapport gjord av Swedwatch och Fair Finance Guide, vilken Naturskyddsforeningen, Sveriges Konsumenter och Fair Action står bakom. I rapporten granskas sju av Sveriges största banker som alla investerar miljarder kronor i företag som anklagas för inblandning i kränkningar av urfolks rättigheter och miljöförstöring på Borneo. Efter påtryckning har vissa banker vidtagit åtgärder, men det finns mycket mer att göra. Om bankerna på allvar skulle ta ansvar för de mänskliga rättigheterna skulle de verkligen kunna göra skillnad för urfolken och miljön.

www.fairfinanceguide.se

www.naturskyddsforeningen.se

www.swedwatch.org

www.sverigeskonsumenter.se

www.fairaction.se

1. Mutang Urud och de övriga personerna i filmen

UPPGIFT

1. Välj någon av personerna i filmen, se personbeskrivningarna nedan.
2. Ta reda på mer om personen med hjälp av texten, sökningar på nätet och länkar till fördjupande material.
 - Vad har personen för bakgrund?
 - Vad kan det finnas för drivkrafter som ligger bakom personens agerande i filmen?
3. Vad tycker du om personens agerande? Argumentera för eller emot.
 - Ta fram argument som stödjer eller talar emot den här personens agerande.
 - Finns det något i den här personens agerande som du tycker vi kan lära oss av? Ge exempel och förtydliga.
4. Håll ett anförande för klassen om personen, där du beskriver personens bakgrund, roll i filmen, och dina tankar och åsikter om personens agerande. Motivera och argumentera med hjälp av exempel från filmen och andra situationer. Avsluta med att formulera vad du tycker den här personen kan lära oss.

Mutang Urud

Mutang Urud, som är kelabit (ett av urfolken i Sarawak), ledde det första motståndet mot skogsbolagens skövlingar av Borneos regnskogar där urfolk med sin fysiska närvaro bokstavligen stoppade timmerbilarna, något som gav eko i internationell media och blev tongivande för motståndet mot all världens regnskogsskövling. Efter att ha fängslats och torterats flydde han till Kanada. I filmen följer teamet honom tillbaka till Borneo efter 20 år i exil.

»Mina förfäder kom till den här skogen för länge länge sedan. Marken blev vår och vi har aldrig velat lämnat den sedan dess. I början av 70 talet, när jag var ung, kom skogsbolagen och förstörde inte bara regnskogen, de splittrade också samhällen och människor genom mutor och hot. Man hörde deras maskiner, de var som tjuvar i natten.«

MUTANG URUD

- Läs mer på filmens hemsida om Mutang Urud och hans kamp för urfolken och regnskogen.

The Borneo Case

Clare Rewcastle Brown

Clare Rewcastle Brown har listats av Forbes som en av världens 50 viktigaste ledare. Hon har startat piratradiostationen Radio Free Sarawak och bloggen Sarawak report, visat på kopplingar mellan den korrupta malaysiska regimen och internationella storbanker och utmanat den politiska eliten. Hon har fått otaliga dödshot och regimen har utfärdat en arresteringsorder på henne. The Guardian kallar hennes avslöjanden kring den malaysiska investeringsfonden 1MDB för »the largest financial scandal in the World«. Den amerikanska riksåklagaren Loretta Lynch har till följd av detta beordrat en FBI-undersökning för att försöka återta en miljard dollar som tvättats enbart i USA.

Läs mer om Clare Rewcastle Brown och andra journalister som försökt avslöja korruption och maktmissbruk!

- **Fortune Magazine** listade Clare Rewcastle som en av världen viktigaste ledare 2016.
- I **The Guardian** kan du läsa den fantastiska historien om hur en ensam journalist och en fängslad bankman avslöjade en härva som skakade världen.
- I **The Guardian** kan du läsa om 1MDB skandalen, hur pengar som stulits i Malaysia betalade The Wolf of Wall street, en film som Leonardo Di Caprio, och Martin Scorsese producerat.

Peter John Jaban

Peter John Jaban är känd under sitt artistnamn »Papa Orang Utang«. Peter John Jaban är DJ och rösten på Radio Free Sarawak, en piratradiostation som sänder på kortvåg och når hela Sarawak. Radiostationen är den enda oberoende informationen som når inneboarna djupt inne i Borneo.

Peter John Jaban är iban, ett av de andra urfolken på Borneo. Peter trotsade redan tidigare myndigheternas censur när han arbetade på en annan officiell radiostation som han förvandlade till ett forum för kritik mot delstatsregeringens korrupta politik. Peter satte speciellt ljuset på chefsministern och miljardären Taib Mahmud och hans gäng med kumpaner. De skyr inga medel för att berika sig på bekostnad av urfolken.

Radio Free Sarawak måste arbeta i hemlighet i Sarawak eftersom myndigheterna betecknar dem som uppviglare och bråkmakare. Därför gör myndigheterna allt för att stoppa dem, man har jammnat (stört) radiostationen, hackat dess webbsite och anklagat den för att sprida lögnen och »förgifta folkets själ«.

Efter att ha arbetat från London återvände Peter till Sarawak 2012, men lever i ständig skräck för att bli arresterad. Rädslan stoppar honom inte från att ironiskt anmärka att »Jag uppskattar den uppmärksamhet jag får inte minst för att det kanske hjälper mig om jag blir arresterad«.

- Titta in på hemsidan för **Radio Free Sarawak**!

Bruno Manser

Bruno Manser, som syns i början av filmen, var Mutang Uruds bästa vän. De lärde känna varandra i regnskogen där Mutang växte upp. Tillsammans byggde de blockader för att stoppa skogsbolagens attack mot regnskogen. De reste tillsammans med en grupp penaner, som är Borneos största urfolksgrupp, ut i världen för att världen skulle få höra vad som höll på att hända.

Bruno föddes i Basel i Schweiz och var från tidig ålder intresserad av urfolk och av att leva nära naturen. Efter att ha levt som herde i alperna deltog Bruno i en grottexpedition i Sarawak på Borneo. Några av guiderna på expeditionen var penaner, Borneos sista nomader.

Efter expeditionen stannade Bruno med penanerna i sex år. Hans mål var att leva med dem i regnskogen och lära sig allt de kunde om skogen. Efter sex år närmade sig ljudet av skogsbolagens motorsågar och vrålade bulldozers inne i regnskogen. Bruno var en av de första som tillsammans med sina vänner började bygga blockader för att stoppa bolagen. Till slut var han dock tvungen att fly med ett pris på sitt huvud.

Han tillbringade 90-talet med att outtröttligt arbeta för penanernas sak genom organisationen han startade. Han skrev böcker, höll föredrag och deltog i dokumentärer. Han genomförde även spektakulära aktioner, som en två månader lång hungerstrejk utanför det schweiziska parlamentet. Vid ett tillfälle flög han in i chefsminister Taibs trädgård med en motor-skärm för att leverera ett lamm som en försoningsgåva.

I boken *Röster från Regnskogen*, som Bruno publicerade 1996, skriver han »Inte en gång under de sex år jag levde med penanerna hörde jag en penan avbryta någon, ännu mindre skrika eller förolämpa varandra. Det verkar vara ett folk som inte alls ägnar sig åt konflikter.«

I början av 1987 organiserade penaner och andra stammar en mängd vägblockader för att hindra skogsbolagens arbete. Den största protesten varade i åtta månader innan polisen slog ner motståndet och rev blockaden. Hundratals arresterades.

Blockaderna gav ekon världen över och penanerna blev kända över en natt. Prins Charles i England kallade penanerna offer för ett folkmord. För de malaysiska myndigheterna var protesterna mer än bara en förödmjukelse. De kände sig personligt förolämpade. Myndigheterna skyllde det som hände på Bruno Manser och kallade honom en vit imperialist som la sig i statens affärer. Malaysiska commandsoldater jagade Bruno i regnskogen. Han blev infångad två gånger, men lyckades fly båda gångerna, den ena gången genom att dramatiskt hoppa nerför en hög bro. Efter det blev han utsmugglad ur Sarawak för att fortsätta kampanjen på den internationella arenan. I februari 2000 återvände Bruno för sista gången för att träffa sina gamla vänner bland penanerna för att se om det var möjligt att organisera ett sista motstånd. Bruno var en nagel i ögat på myndigheterna. I maj 2000 försvann han spårlöst i regnskogen. Inte ett spår har hittats trots att flera expeditioner gjorts för att leta efter honom. Många tror att han blivit mördad på grund av sitt engagemang för penanerna och regnskogen.

Lukas Straumann

Lukas Strauman är historiker och leder sedan 10 år Bruno Manser fond. Fonden startades för att skydda och bevara de hotade tropiska regnskogarna i Sarawak och deras biologiska mångfald och kämpar för penanernas rättigheter. »Målet med stiftelsen är att skydda Sarawaks folk. Orden är Bruno Mansers i samband med att fonden bildades 1991. Nu över 20 år senare måste vi fråga oss om vi har gjort någon skillnad«, sade Lukas Straumann, ordförande i Bruno Manser Fond i ett inledningstal vid ett årsmöte för fonden. »Med hjälp av Clare Rewcastle lyckades vi förra året avslöja att familjen Taib kontrollerar över 400 företag i 25 länder och skatteparadis. Vi på Bruno Manser fond ser det som vår plikt att skapa opinion kring detta, identifiera rikedomerna och återföra den till dem den tillhör.«

► Läs mer om **Bruno Mansers fond** för urfolken i regnskogarna!

Along Sega

Along Sega var troligen runt 70 år gammal när han dog den 2 februari 2005. Along Sega var hövding för en grupp nomadiska penaner i övre Limbang. Han slogs förgäves för att bevara sitt och sin stams hem; regnskogen, från skogsbolagens rovdrift. Along lärde känna Bruno Manser 1984. Under sex år var Along Brunos mentor och lärde honom att jaga med blåsrör och leva i regnskogen. Bruno och Along arbetade tillsammans för att stoppa skogsbolagen.

Taib Mahmud

Taib Mahmud var ledare i Sarawak i över 30 år. Han kommer från en relativt fattig familj och fick stipendium för att studera i Australien. Trots att han – med internationella mått – inte har en jättehög lön och enligt malaysisk lag är förbjuden att äga bolag har han lyckats bli en av världens rikaste män. Taib har samlat makten hos sig själv genom att inneha och kontrollera en rad nyckelfunktioner i Sarawaks regering. Under sina år vid makten avverkades 90% av regnskogen. Urbefolkningen har behandlats på ett synnerligen brutalt sätt. Bruno Mansers Fond har avslöjat att familjen Taib äger över 400 bolag i 25 länder. Valfusk anses allmänt förekomma i Sarawak och internationella valobservatörer har nekats inträde i landet.

2. Malaysias historia och styrelseskick

UPPGIFT

Ta reda på mer om Malaysia

1. Kortfakta om Malaysia
 - a. Var ligger landet?
 - b. Vilka delar består landet av?
 - c. Hur ser landets historia ut?
2. Styrelseskick och koppling till filmens tema
 - a. Vilket styrelseskick har landet?
 - b. Hur har det ändrats över tid?
 - c. Vilka konsekvenser får dagens styrelseskick för personerna och urfolken i filmen? Ge exempel från filmen.
3. Egna reflektioner
 - Hur tänker du kring urfolkens situation på Borneo?
 - Vilka är de största problemen med dagens styrelseskick i Malaysia tycker du utifrån det du har sett i filmen? Vad skulle behöva förändras enligt dig?

SARAWAK, DEN DEL AV BORNEO DÄR The Borneo Case till största delen utspelar sig, är en delstat i Malaysia. Malaysia ligger i sydöstra Asien och består av de tidigare brittiska kolonierna på Malackahalvön (Brittiska Malaya) och norra Borneo. Landet gränsar till Thailand i norr och Singapore i syd, samt på Borneo till Indonesien i syd och öst samt mot Brunei.

Borneo är världens tredje största ö och ligger i mitten av Malacka arkipelagen med en yta på 743 330 km². Sarawak är den ena av de två malaysiska delstaterna på Borneo, den andra är Sabah. Huvudstaden heter Kuching, och andra stora städer är Miri, Sibü och Bintulu. År 2009 hade Borneo 18,6 miljoner invånare, på en yta av 124 450 kvadratkilometer. För 30 år sedan hade ön en av världens största regnskogar, ett miljoner år gammalt ekosystem. Nu finns mindre än 10% av skogen kvar.

Sarawak har en intressant historia. I tre generationer styrdes Sarawak av en vit raja, den första var den brittiske sjöofficern James Brooke som 1841 lyckades skapa sig ett eget rike i Sarawak. Han tjänstgjorde i den engelsk-indiska armén och landsteg i augusti 1839, där han för sultanen av Brunei genomförde olika strider med sitt europeiska manskap. Till slut fick han

Sarawak som gåva av sultanen. Det har hävdats att James Brooke respekterade lokala traditioner och seder så långt som möjligt och bara blandade sig i när han inte såg någon annan lösning. Det var utan tvekan en av nycklarna till hans framgång som grundare och härskare av en stat. Brookes-regimen möttes emellertid inte av godkännande av alla invånare i Sarawak. Han mötte särskilt motstånd hos ibanerna från Sariba. Deras ledare Rentap blev en legend genom att attackera ett av Brookes fort på Skrangfloden. I sin motattack samarbetade Brooke med andra iban-grupper. I det efterföljande slaget där Brooke tog hjälp av den brittiska flottan dödades mer än 500 av ursprungsbefolkningen. Som en följd av detta anklagades Brooke av den brittiska regeringen för att ha använt oproportionerligt mycket våld. Ättlingarna till James Brooke sålde sitt rike till den brittiska kronan 1946.

Storbritanniens koloniala styre över Malaysia upphörde 1957. År 1963 bildades staten Malaysia genom att Malaya, Sarawak, Sabah och Singapore slogs samman. Singapore bröt sig ut 1965. Landet har omfattande problem med korruption. Valen ifrågasätts, internationella valövervakare tillåts inte och protester mot valfusk har blivit allt vanligare.

► Mer fakta om Malaysia, [Globalis](#)

»Jag har alltid tagit risker, men jag kunde aldrig ana att jag en dag skulle vara på flykt i mitt eget land. Ända sedan Sarawak gick med i den Malaysiska unionen var det slut på yttrandefrihet, fri press och fri media. Om du uttrycker din åsikt kommer de att försöka stoppa eller arrestera dig. Sen fick jag ett samtal från Clare Rewcastle. Hon erbjöd mig att arbeta tillsammans med henne och starta upp en piratradiostation.«

PETER JABAN, *RADIO FREE SARAWAK*

3. Borneos hjärta – regnskogen

UPPGIFT

Gör muntlig presentation med hjälp av nedanstående frågor. Använd bilder och sammanfattande rubriker i din presentation och avsluta gärna med att diskutera den avslutande frågan i klassen.

1. Vad är typiskt för en regnskog?
2. Vilka olika sorters regnskog finns det och var i världen finns de?
3. Ge exempel på växt- och djurliv som bara finns i Borneos regnskog.
4. Vilka konsekvenser leder avverkningen av regnskogen till? För den biologiska mångfalden? För marken? För urfolken? För landet Malaysia? För klimatet? Resonera kring orsakerna till att man avverkar skogen och vilka värderingar som ligger bakom?
5. Vilka värderingar skulle behöva förändras för att skapa ett mer hållbart förhållningssätt till regnskogen på Borneo?

DET INRE AV BORNEO ÄR ETT STORT OMRÅDE, till ytan drygt hälften av Sverige. Området är höglänt, bergigt och täcks av en tropisk, ekvatoriell regnskog. Den ekvatoriella regnskogen är den »egentliga« regnskogen som karaktäriseras av ca 2 000 mm regn per år. Det regnar hela året och skogen kännetecknas av ett antal olika nivåer av växt- och trädarter där många och olika djurarterna lever. Antalet soltimmar är konstant året om, men solens strålar lyckas inte tränga ner till regnskogsgolvet.

Borneo är en av världens mest unika platser i fråga om flora, fauna och naturmiljöer. Här lever 13 olika primatararter, totalt 222 däggdjursarter av vilka 44 endemiska, dvs. de finns bara på Borneo, över 420 fågelarter (37 endemiska), 150 olika reptiler, 394 fiskarter (19 endemiska), samt 15 000 (6000 endemiska) sorter av kända växter. Mer än 700 olika trädarter har hittats på ön, vilket överstiger de flesta andra länders trädantal. I skogen lever orangutanger, elefanter, leoparder, noshörningar och gibbonapor sida vid sida.

I en tropisk regnskog går tillväxt och nedbrytning mycket snabbare än i tempererade skogar. Löv och växtdelar faller och börjar ruttna nästan innan de hunnit nå marken. De näringsämnen de innehåller tas nästan omedelbart upp av regnskogen. Ett resultat av detta är att det bara finns ett tunt jordlager i den tropiska skogens marknivå. Detta tillsammans med den rikliga nederbörden gör att djupa rotsystem nästan inte behövs. Rötterna når i 90% av fallen inte djupare än lite mer än en decimeter ner

i marken. För att uppväga detta har många av de största träden utvecklat stöd i form av så kallade plankrötter som sträcker sig ut från trädens nedre bas. Regnskogen är ett oerhört sofistikerat, men bräckligt ekologisk system byggt på en grund av sand.

Om man hugger ner regnskogen startar man en kedjereaktion som leder till en biologisk katastrof. När det skyddande lagret av växtlighet försvinner spolar de våldsamma regnen bort de näringsämnen som finns kvar och orsakar kemiska förändringar i jordmånen. Mycket av den exponerade jorden, speciellt de områden där tunga maskiner pressat samman jorden, förvandlas till en stenhård skorpa av så kallad laterit där ingenting kan växa. I andra områden invaderas de kala områdena av växtlighet som tål direkt sol bättre och bildar en ogenomtränglig matta av snår till skillnad från regnskogen som är relativt lätt att ta sig fram igenom.

När regnskogen förstörs, förlorar de 260 miljoner människor i världen som bor i tropiska regnskogar sitt hem, sin livsstil, kultur och värdefull kunskap om regnskogen går förlorad.

Mutang tittar ut över ett område av regnskog som kommer dränkas om den planerade megadammen byggs.

4. Urfolkens rättigheter

UPPGIFT

1. Vad karaktäriserar ett urfolk?
2. Under vilka omständigheter lever urfolken på Borneo?
Vad betyder regnskogen för penanerna?
3. Vem äger regnskogen och vem har rätt till dess «rikedom»?
4. Vilka brott mot de mänskliga rättigheterna kan du se i filmen?
5. Kan du ge exempel på andra urfolk och hur deras situation ser ut?
6. Vad vet du om samerna och deras kamp för sina rättigheter? Resonera kring några likheter och skillnader mellan samerna och penanernas situation.
7. Skriv en debattartikel där du argumenterar för urfolkens rätt med utgångspunkt från de mänskliga rättigheterna, samt formulerar en egen ståndpunkt. Använd ovanstående frågor och hämta argument och exempel från penanerna och samerna.

PÅ BORNEO DRIVS FRÅGOR OM URFOLKS RÄTTIGHETER till sin spets.

I filmen ser vi hur urfolken kämpar mot inhemska makthavare och internationella intressen när deras skog förstörs och deras rättigheter kränks. Urfolken har förtryckts genom historien. Mark har beslagtagits, folk har tvångsförflyttats och kulturerna har undertryckts. I några fall har urfolk fallit offer för rena folkmord. Att kulturerna trots detta kunnat leva vidare visar kraften i de traditionella samhällena. Men förtryck sätter sina spår, de flesta av världens urfolk lever i samhällets utkant. När landområden befolkas av bofasta jordbrukare och skogsägare och mark tas i bruk för vattenkraft, gruvarbete, oljeutvinning, järnväg och bilvägar uppstår svåra problem eftersom detta ofta krockar med urfolkens sätt att leva.

Av världens befolkning utgörs omkring 300 miljoner av urfolk, som lever i 70 av världens länder. Det är en liten del av världens befolkning, cirka 5 procent, men en mycket stor del av världens kulturella mångfald när det gäller språk, traditioner och levnadssätt. I världens stora tropiska skogar, är det slående hur stor biologisk mångfald motsvaras av en stor kulturell mångfald. Gemensamt för alla urfolk är att de levt på samma plats genom historien före det att länderna invaderats eller kolonialiserats. Med egen kultur, eget språk och egna sedvänjor skiljer de sig från samhället runtomkring. Urfolks identitet hör alltid samman med ett geografiskt område, de historiska banden med miljön som folken levt i, använt och brukat.

Penanerna

I filmen får vi träffa penanerna och andra urfolk som lever i Borneos regnskog. En av dem är Mutang Urud, som tvingades fly till Kanada för sin kamp för regnskogen och penanernas rättigheter.

I Malaysia finns ca 5000 penaner, för tio år sedan levde bara några hundra fortfarande helt som nomader. Många har tvingats ställa om från nomadlivet till fast boende i så kallade långhus (longhouse), en gemensam byggnad där man bor tillsammans under samma tak, men med egna små lägenheter. Penanerna är det sista nomadiserade urfolket i Sarawak och de ser skogen som en del av sin existens. När skogen går under, går penanerna under. Penanerna har ett eget sätt att meddela sig på med hjälp av kvistar och blad i skogen. Genom att lägga en pil av grenar på marken talar de om åt vilket håll de är på väg, genom att skära in skårar i grenarna talar de om hur långt de går. Genom att lägga ut blad kan de tala om att de har mat eller säga: »Kom fort med mat, vi är hungriga«. Att dela med sig är en självklarhet.

Mutang gjorde tillsammans med Bruno och några penaner en turné runt världen för att berätta om hotet mot regnskogen.

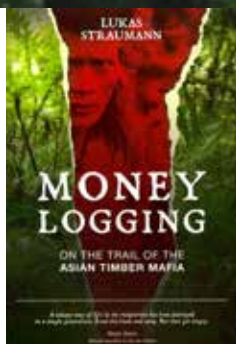

Hotet mot Penanerna

Avskogningen är ett direkt hot mot penanerna och andra urfolk. Eftersom penanerna är nomader har de svårt att visa att de har besittningsrätt till marken. Malaysisk lag säger att om man var bosatt och brukade marken innan 1958 har man det som enligt lagen kallas »sedvanerätt«, med andra ord besittningsrätt. Penanerna brukade skogen i många generationer långt före 1958, men inte som jordbrukare och därför är Malaysias domstolar ovilliga att ge dem sedvanerätt till marken.

Piratradiostationen Radio Free Sarawak är den enda oberoende mediakanalen i Malaysia som når penanerna. Peter John Jaban, som är med i filmen, är rösten på Radio Free Sarawak och mer känd under artistnamnet »Papa Orang Utang«. När Radio Free Sarawak sänder, lyssnar alla penaner. Att utbyta erfarenheter om kampen om skogen är viktigt. I Radio Free Sarawak får de information om myndigheternas agerande och den korrupta chefsministerns handlande. Det är genom radiostationen de nås av nyheterna och planerna på att bygga ett antal megadammar som riskerar att dränka stora landområden.

Folket i Borneos regnskog

Förord av Mutang Urud i Lukas Straumanns bok

Money Logging – On the Trail of the Asian Timber Mafia.

JAG FÖDDES I EN BY I BORNEOS HJÄRTA, nära den avlägsna plats där floden Limbang har sin källa. Ingenstans är det vackrare än i regnskogen där jag tillbringade min barndom. I regnskogen både lekte vi och hade vår »godisaffär«. Vi hittade honung och olika sorters frukter, de som växte på marken och de vi var tvungna att klättra högt upp i trädens toppar för att nå för att stilla vår längtan efter socker.

Omgivna av berg var regnskogen den enda värld vi kände till. I mörkret under de täta trädkronorna, där det var skymning mitt på dagen, kunde vi bara avgöra tiden på dygnet genom att lyssna på fåglar och insekters ljud. Borneos urskogar är hem för mer än tiotusen arter av insekter, hundratals arter av fåglar och många däggdjur man inte hittar någon annanstans. Ett hektar av vår skog har fler sorters träd än hela Europa.

I början av 70-talet när jag var ung såg jag skogsbolagen förstöra inte bara regnskogen, de splittrade också samhällen och människorna genom mutor och hot. Skogsbolagen var som tjuvar i natten. De arbetade med sådan frenesi att man kunde höra deras maskiner mitt i natten och till och med på söndagarna.

Våra förfäders land har förstörts, vår historia och minnena av vårt ursprung har utplånats. Som ung idealist kunde jag inte stå bredvid och titta på när brotten begicks. I slutet av 8-talet var jag med och organiserade blockader för att stoppa bulldozrar och motorsågar. Jag grundade »Sarawak Indigenous Peoples' Alliance« som en samlingspunkt för motståndet. Fast jag helst hade sluppit reste jag till 25 städer i 13 länder för att berätta vad som hände med vårt hem regnskogen

Hemma i Sarawak attackerade polisen blockaderna och många kastades i fängelse. Jag blev själv arresterad, förhörd och satt länge i isoleringscell. När jag blev tillfälligt släppt åkte jag till Rio för att prata på »The Earth Summit« om de brott mot miljön som pågick. 1992 talade jag inför FNs generalförsamling i New York för att visa mitt stöd för urfolkens kamp för sina rättigheter.

Efter det var det omöjligt för mig att återvända till mitt hemland. Jag började studera antropologi i Kanada för att få kunskap som kunde hjälpa mig i kampen och rädda det som hotades att gå förlorat.

Eftersom jag riskerade att bli arresterad vågade jag inte återvända på 20

år. När jag till sist kom tillbaka fann jag att de brott som begåtts bara blivit värre. Skogen jag älskade var nästan helt borta. Regnskogen som har varit ett hem för människor sedan nästan 40 000 år, hade utplånats på lite mer än 30 år. Minst 80 % av Borneos ursprungliga skog är borta. Endast 11 % av urskogen finns kvar. Hur kunde detta hända?

Jag applåderar min kollega Lukas Straumann för hans noggrannhet och hans sätt att undersöka vad som hänt. Hans forskning visar den girighet som gett bränsle till förstörelsen av den plats jag kallar mitt hem. Boken »Money Logging – On the Trail of the Asian Timber Mafia« undersöker två brott. Dels hur det var möjligt för en liten grupp av välbärgade politiker och affärsmän att förstöra världens rikaste ekosystem fast de inte äger det. Detta trots lokala och internationella protester, lagar och förordningar. Jag ställer en enkel fråga: Vem har stulit vår skog? Dels, det andra brottet, som är mer subtilt. Säkert är att mitt folk har förlorat sitt ekosystem, möjligheten att leva på ett traditionellt sätt, sitt rena dricksvatten och sin frihet att röra sig genom regnskogarna som de vill. Men, något måste de väl också ha fått i gengäld?

Sanningen är att de inte fått något alls. De flesta i Sarawak är lika fattiga som när jag föddes. Värdet på de träd som fällts är beräknat till över 50 miljarder dollar. Vinsten på avverkningsen har gött korruption, hållit oligarker vid makten och använts för att begå ytterligare brott. Pengarna har flyttats genom världens finansiella system, för det mesta i hemlighet, till platser som Zürich, London, Sydney, San Francisco och Ottawa.

Lukas visar att detta historiens förmodligen största miljöbrott inte bara handlar om skogen som stulits utan också om makt, eller mer precist om hur en korrupt enväldshärskare har offrat skogen för att kunna stanna vid makten. För mitt folk är det frågan om något mer än bara träden. Det handlar om att vår kultur har stulits ifrån oss. Lukas bok borde vara obligatorisk läsning för alla som har sina pengar på banken, köper fastigheter eller investerar i aktier. Bara genom att förstå hur en regnskog kan omvandlas till fastigheter så långt bort som i t.ex. FBI:s högkvarter i Seattle finns det en chans att stoppa den typ av korruption som hotar världens sista naturliga platser och de folk som har sina hem där.

Mutang Urud
Montreal, Kanada juli 2014

- Läs vidare på Fair Finance Guide i rapporten **Silent Approval** om bankernas inblandning i de bolag som skövlar Borneos regnskog!

De mänskliga rättigheterna

De mänskliga rättigheterna är inte en lag, som alla måste följa, utan en rekommendation. De finns för att alla människor ska kunna leva sina liv som de vill. Grundtanken är att människan föds fri och att alla människor är lika mycket värda. I de mänskliga rättigheterna ingår till exempel rätten att inte bli diskriminerad, yttrandefrihet, barns och kvinnors rättigheter, tanke- och religionsfriheten, rätten till utbildning, rätten till hälsa och urfolks rättigheter.

Genom att bygga blockader på timmervägarna försökte urbefolkningen stoppa bulldozrar och motorsågar.

FN:s deklaration om urfolkets rättigheter

Deklarationen antogs 2007. USA, Kanada, Nya Zeeland och Australien röstade emot. I deklarationen anges en miniminivå för hur urfolksfrågorna bör behandlas, men den är inte juridiskt bindande. Grundläggande är rätten till självbestämmande (artikel 3). Att skydda rätten för urfolk att själva få bestämma över politisk status och att fritt få driva sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling är viktigt just för att de möjligheterna historiskt sätt frångåtits urfolk världen över. Rätten till självbestämmande innebär inget hot mot stater eftersom det sker inom ramen för rådande statsbildningar.

- Läs mer om urfolksrättigheter hos den London-baserade människorättsorganisationen [Survival International](#), som är en betydande internationell NGO i frågan.

Dagligen kränks urfolks rättigheter. Det är därför viktigt att regeringar, organisationer och civilsamhället jobbar tillsammans för att motverka kränkningar och stärka skyddet för utsatta människor och grupper. FN är en av de största internationella aktörerna som arbetar med mänskliga rättigheter.

- FNs allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Samerna är urfolk i Sverige

Sverige har sedan 1999 åtagit sig att skydda och främja minoriteterna och minoritetsspråken i landet genom ratificeringen av Europarådets ramkonvention för skydd av nationella minoriteter, och stadgan för regionala och minoritetsspråk. De fem nationella minoriteterna i Sverige är samer, romer, judar, sverigefinnar och tornedalingar. Samerna är dessutom urfolk i Sverige. Enligt Sveriges regerings definition ska »ett urfolk ha en lång sammanhängande historisk anknytning till de områden där de bedrivit sin näring och utvecklat sin kultur som går tillbaka till tiden före nationalstatens bildande«. Om man bekräftar samerna som ett urfolk kan man inte komma ifrån den internationella urfolksrätten och FN:s rekommendationer.

Förenta nationernas deklaration om ursprungsbefolkningars rättigheter (UNDRIP) antogs av generalförsamlingen den 13 september 2007 med en majoritet av 144 stater för, 4 röster och 11 nedlagda röster. Idag är förklaringen det mest omfattande internationella instrumentet för ursprungsbefolkningars rättigheter. Den fastställer en universell ram för miniminormer för världens ursprungsbefolkningars överlevnad, värdighet och välbefinnande och grundläggande friheter som gäller för ursprungsbe-folkningarnas särskilda situation.

- <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html>

5. Skövling av regnskog och dess konsekvenser

Hur kan jag som konsument påverka?

Det är ofta svårt att veta vilka produkter som innehåller palmolja, trots att det finns krav på märkning så är den inte alltid tydlig och lätt att förstå. Det är svårt att veta om den palmolja som finns i det läppstift eller det kex som du vill köpa leder till avskogning eller brott mot mänskliga rättigheter. Ett bra sätt att påverka är att ställa frågor till butiken och sätta press direkt på företag som använder palmolja och kräva att företaget använder ansvarsfull palmolja som är avskogningsfri, inte leder till utdikning av torvmarker eller till brott mot mänskliga rättigheter.

UPPGIFT

1. Vad finns det för orsaker till att regnskogen avverkas? Hur används skogen?
Hur används mark där regnskogen stod?
2. Vilka intressen ligger bakom avverkningsen?
3. På vilket sätt påverkas klimatet och den globala uppvärmningen när regnskogen skövlas?
4. Stora områden av skövlad regnskog ersätts av palmoljeplantager. Varför är dessa palmoljeplantager sämre för miljön än den naturliga regnskogen?
5. Gör en undersökning av olika butikers policy vad gäller palmolja.
 - a. Fråga i minst tre matbutiker om de har palmolja i några av sina produkter.
 - b. Ställ följdfrågor om de har någon policy eller riktlinjer vad gäller palmoljan.
Vet ni var palmoljan kommer ifrån? Är den ansvarsfullt producerad?
Har ni produkter som innehåller ekologisk palmolja?
 - c. Undersök några bensinmackar och fråga efter palmolfefri biodiesel*
 - d. Vad kan vi som konsument göra för att inte bidra till skövling av regnskog?
 - e. Sammanställ resultatet, ge en bakgrund och presentera för klassen, samt ge tips på vad du tycker vi som konsument kan göra för att inte bidra till regnskogsskövling.
6. Vilka certifieringssystem finns för palmolja och hur fungerar de?
7. Vilka organisationer i Sverige och internationellt arbetar med att bevara regnskogen?

* Biodrivmedel är bränslen som tillverkas av förnybara råvaror som raps eller avfall. Etanol, biogas och biodiesel är de tre största biodrivmedlen. Men minst 15 procent av all HVO som såldes i Sverige 2015 baserades på palmolja och importen ökade med 34 procent jämfört med året innan.

- Naturskyddsföreningen, [Lär dig mer om palmoljan, konsumtion och konsekvenser](#)
- Naturskyddsföreningen, [Lär dig mer om hur produktionen behöver förbättras](#)
- Vetenskapsradion, [Allt mer palmolja hotar världen skogar](#)

PÅ 1970-TALET INLEDDES den kommersiella avverkningen av regnskogen på Borneo. Ett dramatiskt resultat blev att floder och strömmar som tidigare var helt klara slammades igen av lera och växtrester från nedhuggningen. De kraftiga regnen i området bidrog till att igenslamningen ökade och resultatet blev en stor fiskdöd. Skövlingen uppmärksammades av naturvårdsorganisationer, som kämpade hårt för att införa en mer hållbar metod för skogsbruk. Samtidigt började urfolken protestera. Mutang Urud var en av de som protesterade och var med och byggde blockader i ett försök att stoppa timmerbilar och bolag att komma fram. Många organisationer har engagerat sig för att hjälpa till att rita kartor över de områden urfolken brukat för att kunna använda kartorna vid domstolarna. På det sättet har de hoppats kunna stoppa avverkningen. Men urfolken har mycket svårt att vinna och under de långa processerna har skogsbolagen fortsatt att hugga ner skogen. I andra fall har de struntat i domslutet och fortsatt ändå.

På 30 år har den politiska eliten på Borne, ledd av Taib Mahmud, genom korruption, mygel och systematiska övergrepp mot urfolken lyckats hugga ner 90 % av en världens största regnskogar, ett unikt 130 miljoner år gammalt ekosystem. I många fall har regnskogen ersatts av oljepalmsplantager. Dessa enorma odlingar av oljepalmer saknar all likhet med skogen och djurlivet försvinner. Nu när regnskogen i Sarawak är så gott som borta har samma malaysiska bolag, som nu tillhör världens största skogsbolag, flyttat sin verksamhet till jordens andra kvarvarande regnskogar i Kongo, Amazonas och på Papua Nya Guinea. Samma mönster av korruption och övergrepp hotar att upprepas även där.

«Alla vet att handeln med tropiskt timmer präglas av enorm korruption. Världsbanken säger det. Interpol säger det. Alla vet det, men det räcker inte. Jag måste göra mer. Vi måste angripa systemet och följa pengarna och se var de hamnar.»

LUKAS STRAUMANN I EN INTERVJU

Minska utsläppen och stoppa den globala uppvärmningen

Avverkningen av världens skogar står för cirka 17 procent av utsläppen av växthusgaser. Att bevara de artrika tropiska skogarna är ett av de mest kostnadseffektiva sätten att minska utsläppen och ett effektivt krafttag mot global uppvärmning och klimatförändringar. Planetens temperatur stiger eftersom det är för mycket koldioxid (CO₂) i atmosfären. Genom att bevara regnskogen förhindrar vi att CO₂ frigörs och i sin tur bidrar till klimatförändringarna. Här spelar utvecklingen i Borneo en stor roll med en av de största kvarvarande tropiska skogarna i Asien liksom avverkningen i Amazonas, i Kongo och på andra ställen i världen.

Under Taib Mahmuds 30 år vid makten har 90% av Sarawaks regnskog avverkats.

Palmolja och rovdrift på regnskogen hör ihop

Varför skövlas regnskogarna? Konsumtionen av palmolja fortsätter att öka över hela världen och orsakar stora miljö- och människorättsproblem i de länder där den produceras. Palmolja utvinns ur oljepalmen (*Elaeis guineensis*) som ursprungligen kommer från Västafrika där den växer vilt. Idag är det förvisso en viktig jordbruksgröda men många gånger följer en rad problem i produktionens spår. Den dominerande produktionsmodellen är i form av stora plantager som förändrar hela landskapet. Även småbönder lockas också in i den kommersiella produktionen. Oljepalmen odlas där det tidigare vuxit regnskog. Andra alternativa oljegrödor har slagits ut. Odlingarna finns framför allt i Indonesien och Malaysia men nya produktionsområden växer snabbt fram i Afrika och Latinamerika. Skövlingen leder till förlust av unik och oersättlig natur, regnskogen är förutom hem för unika djur och växter även en viktig resurs för människor som i årtusenden använt skogens resurser som jakt, fiske, medicinalväxter, frukt och växtmaterial till bruksvaror och annat. Oljepalmssektorn innebär många gånger också brott mot mänskliga rättigheter, ofta på grund konflikter om vem som har rätten till den mark där plantagerna anläggs men även till exempel på grund av dåliga arbetsförhållanden på plantagerna. Det är fortfarande vanligt att det kemiska bekämpningsmedlet parakvat används på plantagerna, ett medel som är förbjudet inom EU eftersom det kan skada människors hälsa.

I vilka produkter finns palmolja?

Som konsument kan det vara svårt att veta vilka produkter som innehåller palmolja. Oljan används i kakor, godis, choklad, mikro-popcorn, tvål, smink, färdiglagade livsmedel och i biobränslen. Den finns också ofta i färdig deg, frysta bakverk och ost som kallas »pizzamix«. Chipstillverkarna har i stor utsträckning gått över till solrosolja, men det finns fortfarande palmolja i jordnötsbågar och tortillachips. Bakmargarin har i regel palmolja som största ingrediens. Detsamma gäller flera varianter av gräddersättning.

Livsmedelsföretagen lovade att all palmolja i svenska livsmedel skulle vara certifierad senast 2015.

Den certifieringsmetod som finns kallas RSPO. Den är dels ett verktyg för att förbättra förutsättningarna för de som arbetar på palmoljeplantager, för regnskogen och för det djurliv som finns där, dels ett verktyg för att öka spårbarheten genom hela leverantörskedjan.

RSPO (Roundtable on Sustainable Palm Oil) står bakom fyra stycken olika handelssystem eller certifieringsordningar (se nedan)

RSPO-märkningen togs fram som svar på den kritik som växte fram från miljö- och sociala organisationer runt om i världen när det blev känt hur palmoljan produceras. RSPO är utvecklad av producenter av palmolja, miljö och sociala NGO:s, återförsäljare, investerare och banker. Kriterierna för märkningen ställer viktiga krav på industrin, men den räcker inte.

De svenska livsmedelsproducenterna är medvetna om att RSPO-certifieringen inte är problemfri och många miljöorganisationer anser att kontrollen är för dålig. Den palmolja som producerats inom ramen för RSPO:s principer och kriterier är inte något som Naturskyddsföreningens kallar hållbar.

Bland annat finns det stora utmaningar i uppföljningen av certifieringen och att förhindra att kriminella element utnyttjar den. Men samtidigt är i dagsläget RSPO-certifieringen det enda verktyget där miljö- och sociala-NGO:s är med och påverkar för förbättrade förutsättningar. Matkedjorna Ica, Coop och Axfood (Hemköp och Willys) har enats om att gå över till segregerad palmolja, som är en certifieringsordning inom RSPO, i alla egna märkesvaror. Ändå har t.ex. de svenska AP-fonderna investerat i bland annat världens största palmoljebolag, Wilmar International, som verkar i exempelvis Indonesien och i Uganda.

En undersökning, som presenterades i Göteborgsposten i april 2015 visar att **84 procent** av de svenska konsumenterna känner till att det kan finnas palmolja i livsmedel, men bara **48 procent** av dem som känner till palmolja undviker den. Det klart viktigaste skälet att undvika palmolja är miljöhänsyn.

Ekologisk palmolja

Ekologisk palmolja är ett gott alternativ, men står i dag för enbart 0,2 procent av den totala produktionen. Ekologisk palmolja produceras bland annat utan konstgödsel och kemiska bekämpningsmedel. Naturskyddsföreningen rekommenderar livsmedelsproducenter och tillverkare av produkter som innehåller palmolja att ställa högre krav på hur produktionen ska gå till. De jobbar också för att påverka företag att ersätta palmoljan med andra fetter som inte har lika negativ påverkan på miljön som palmoljeproduktionen har.

Annan certifiering

Många företag har antagit egna kriterier för hur den palmolja de köper in ska produceras. Flera av dessa kriterier går längre och ställer högre krav än vad RSPO gör. Detta visar att det behövs högre krav och att RSPO inte är tillräckligt.

RSPO står bakom fyra stycken olika handels-system: certifieringsordningar:

Identity Preserved: Den certifierade palmoljan från ett ursprung hålls separat från palmolja som inte är certifierad genom hela värdekedjan. Det innebär att palmoljan är fullt spårbar till ursprunget.

Segregerad palmolja: Certifierad palmolja som hålls separat från icke-certifierad palmolja genom hela värdekedjan men som blandas med certifierad palmolja från annat ursprung. Segregerad palmolja kan därför inte spåras tillbaka till den specifika produktionsplantagen.

Mass Balance: Blandning av certifierad och icke-certifierad palmolja. Oljan är inte spårbar.

Book and Claim (Green Palm Certificates):

»Green Palm« är ett verktyg för att stötta produktionen av certifierad palmolja. Det innebär att man betalar en viss premium per ton palmolja till en producent som odlar certifierad palmolja. Denna premium når även de små odlarna. Men den fysiska palmolja som företaget får vid leverans är konventionellt framtagen, dvs. icke certifierad.

Sedan februari 2016 finns en högre, frivillig nivå, som kallas RSPO Next. Trots att RSPO Next ställer högre krav än RSPO är det tyvärr inte en tillräcklig skärpning. En positiv skärpning är att RSPO Next förbjuder användningen av bekämpningsmedlet parakvat, som sedan flera år är förbjudet inom EU eftersom det är skadligt för människor och djur.

De globala målen

Just nu är världen i startfasen av implementeringen av de globala målen. Världens ledare har förbundit sig till 17 Globala mål till år 2030. Ett av målen är att till 2020 främja genomförandet av hållbart brukande av alla typer av skogar, stoppa avskogningen, återställa utarmade skogar och kraftigt öka nybeskogningen och återbeskogningen i hela världen.

FN:s utvecklingsprogram UNDP assisterar en mängd länder med att integrera målen i sina nationella policyer och budgetar.

► Läs mer om UNDP:s arbete på www.undp.se

6. Svenska bankers, och dina sparpengars, koppling till regnskogen

UPPGIFT

1. Hur kan pengar som du sparar på en bank i Sverige leda till att regnskog skövlas?
2. Vad spelar pengar för roll när regnskog skövlas? Känner du till begreppet «följ pengarna» (follow the money) för att spåra motiv och orsaker till att sådant händer?
3. Besök Fair Finance Guides webbsida och kolla vilka svenska banker som kopplas till regnskogsskövling. Skicka ett mejl via webbsidan till banken och protestera!
4. Ta kontakt med någon av de stora bankerna, via ett besök, mejl eller hemsida.
 - a. Fråga dem hur de resonerar kring att investera pengar i företag som skövlar regnskog och kränker urfolks rättigheter. Sker sådana investeringar på just den här banken?
 - b. Har de någon policy kring detta vad gäller de investeringar de gör?
 - c. Känner de till rapporten «Silent approval» eller «Fair Finance guide»?
 - d. Hur resonerar de kring sitt samhällsansvar i frågor som rör regnskogen och urfolks rättigheter?
4. Hur kan du påverka bankerna och få dem att ta ett större ansvar och vad skulle det kunna leda till?

ATT SVENSKA BANKER HAR INVESTERAT över 4 miljarder kronor av spararnas pengar i företag som skövlar regnskog och kränker urfolket på Borneo, är det få som vet om. I samband med premiären av The Borneo Case våren 2017 släpptes en rapport gjord av Swedwatch och Fair Finance Guide, vilken Naturskyddsföreningen, Sveriges Konsumenter och Fair Action står bakom. I rapporten granskas sju av Sveriges största banker (Danske Bank, Handelsbanken, Länsförsäkringar, Nordea, SEB, Skandia och Swedbank), som alla investerar miljarder kronor i företag som anklagas för inblandning i kränkningar av urfolks rättigheter och miljöförstöring på Borneo. Rapporten undersöker bankerna och vilka åtgärder de vidtagit – alla får underkänt – trots att banker är några av få aktörer som faktiskt kan göra skillnad för urfolken.

► Läs rapporten [Silent Approval](#)

Fair Finance Guide

Fair Finance Guide är ett internationellt initiativ, som grundades 2009 och finns i nio länder. De granskar bankers hållbarhetsarbete med fokus på hur deras investeringar, alltså de företag och verksamheter som bankerna investerar i och lånar ut pengar till, påverkar människor och miljön. Granskningen och betygen sätts enligt Fair Finance Guides internationella metod, som används i alla länder. På FFG webbsida kan man enkelt jämföra bankernas resultat och sedan säga vad man tycker, genom att skicka ett meddelande till banken. På detta sätt får bankerna direkt feedback från sina kunder och pressas/uppmuntras till förbättring.

► Bankerna lovar bättring, läs mer på Fair Finance Guide [Påverka din bank](#)

»Vi menar att Deutsche Bank gör affärer med politiskt exponerade personer. Vi tänker främst på Taib Mahmud och hans släkt. Gordon Brown, Storbritanniens förra premiärminister säger att Taib är skyldig till »det största miljöbrottet i vår tid«.«

LUKAS STRAUMANN PÅ
DEUTSCHE BANKS AKTIESTÄMMA

Om metoderna för granskning av bankerna

1. Policy. Först granskas bankernas skrivna riktlinjer och vilka krav de säger att investeringarna ska följa. Bankens riktlinjer går igenom utifrån de internationella principerna. Ju fler principer som banken tydligt säger sig stå bakom och tillämpar på sina investeringar, och ju fler typer av investeringar som täcks, desto högre betyg får banken. För att få poäng måste bankerna vara tydliga, det räcker inte med svepande riktlinjer. FN:s Global Compact, OECD:s riktlinjer och Ekvatorprinciperna är exempel på standarder som principerna är hämtade ifrån. Samtliga finns angivna i granskningsmetoden.

Varje bank granskas och betygsätts inom 13 olika hållbarhetsområden (teman). Betygen sätts i procent mellan 0 till 100 och presenteras på webbsidan genom färgade staplar, ju längre stapel desto högre krav ställer banken. Granskningen av bankerna görs en gång om året.

2. Praktik. För att kontrollera hur bankerna följer sina riktlinjer görs fallstudier ett par gånger per år. Där granskas hur väl bankernas faktiska investeringar och agerande stämmer överens med riktlinjerna. Om en granskning visar att en bank inte följer sin policy får banken en varningsymbol på webbsidan. Genom att klicka på varningssymbolen får du en kort förklaring och kan även ladda ner och läsa hela fallstudien.

»Bankerna har ambitiösa riktlinjer som säger att de ska skydda urfolken, men ingen bank klarade en närmare granskning. Det är ett svek men också en missad möjlighet att göra positiv skillnad både för urfolken och för sina kunder.«

JAKOB KÖNIG,
PROJEKTLEDARE FAIR FINANCE GUIDE

7. Öppenhet, en väg bort från korruption och maktmissbruk

Malaysia hamnar på plats 55 av världens 175 mest korrumperade länder på den lista Transparency International sammanställer. Rättssystemet bygger på engelsk rätt och ska i teorin vara oberoende, men har starkt ifrågasatts. Säkerhetslagen tillåter till exempel frihetsberövande utan rättegång och dödsstraff kan utdömas för narkotikahandel.

UPPGIFT

1. Ge exempel från filmen på hur korruptionen i Malaysia fungerar i praktiken.
2. Vilka av nedanstående begrepp anser du är aktuella i Malaysia? Ge exempel på vad korruption leder till för vanliga människor, grupper i samhället och makten i ett land.
3. På vilket sätt är korruption ett allvarligt hot mot ett demokratiskt samhälle?
4. Vad kan man göra för att bekämpa korruption?
5. Finns det korruption i Sverige? Gör en sökning på internet, och se vad du får fram. Om ja, ge ett exempel. Vad är en ›whistleblower‹? Ta reda på någon känd ›whistleblower‹, vad hen gjorde och vad konsekvenserna blev!
6. Vad krävs för att bli en whistleblower? Skulle du själv kunna bli en ›whistleblower‹? Resonera och ge exempel på situationer då du skulle gripa in och säga ifrån.

»Taib har total kontroll över alla medier, som antingen ägs av hans familj eller är kontrollerade av hans kumpaner på timmerbolagen. Därför är det ingen som vågar uttrycka en avvikande åsikt och det är därför jag har engagerat mig, därför att jag kan göra det utan att det blir alltför farligt. Självklart kan man inte vara helt säker om man undersöker korrupta multibillionärer och deras pengar.«

JOURNALISTEN CLARE REWCASTLE I EN INTERVJU

Vad är korruption?

Korruption

Ordet kommer från latin *corruptio* som betyder 'fördärvat tillstånd', 'förfall' eller 'bestickning' och innebär missbruk av offentlig makt för privat vinning.

Grov korruption

Om statens högsta representanter stör den politiska ordningen med t.ex. riggade val.

Lindrig korruption

Om statens tjänstemän mer vardagligt skor sig personligen på orätta sätt genom sin ställning.

Politisk korruption

Manipulation av politik och samhällsinstitutioner för att behålla makten, skaffa sig rikedomar eller förmåner och behålla eller öka sin status, antingen genom handling eller underlåtelse av handling, i det offentliga eller privata, gäller såväl individer som organisationer.

- Läs mer på **Transparency International**, som är en global rörelse med visionen om en värld fri från korruption.
- Se mer ordförklaringar på **Anti-corruption Glossary**

Vad är egentligen samhällets kostnad för korruption?

Korruption påverkar samhället på många sätt. I värsta fall leder det till att människor dör. I flera fall kostar det människors frihet, hälsa och pengar. Kostnaderna för korruption kan delas in i fyra kategorier: politisk, ekonomisk, social och miljömässig. Politiskt kan korruption ses som ett hinder för demokrati och ett hot mot rättssamhället. Civila institutioner förlorar legitimitet när de missbrukas för personlig vinning. Det här är skadligt i etablerade demokratier, speciellt i nya demokratier. Det är en oerhört svår utmaning att etablera ett ansvarstagande politiskt ledarskap i ett korrupt samhällsklimat.

Korruption utarmar nationella tillgångar

Korrupta politiker investerar redan otillräckliga allmänna medel i projekt som leder till egen vinning snarare än vinning för samhällets bästa. Ofta prioriteras högststatusprojekt som dammar, kraftstationer, pipelines och raffinaderier istället för mindre spektakulära investeringar i skolor, sjukhus och vägar som behövs bättre.

Korruption hindrar utvecklingen av rättvisa marknadsstrukturer och snedvrider konkurrensen, vilket i sin tur minskar investeringarna. Korruption fräter sönder samhällets sociala struktur. Det undergräver människors förtroende för det politiska systemet, dess institutioner och ledarskap. En misstrogen eller apatisk allmänhet kan då bli ännu ett hinder för att utmana korruptionen. Miljöförstöring är en annan konsekvens av korrupta system. Bristen på åtgärder av miljöföreskrifter och lagstiftning innebär att dyrbara naturresurser utnyttjas slarvigt och hela ekologiska

system plundras. Företag över hela världen betalar mutor i utbyte mot att kunna ägna sig åt obegränsad förstörelse inom gruvdrift, skogsbruk och fusk med koldioxidutjämning.

Vad kan man göra för att bekämpa korruption?

Transparency International föreslår följande tre huvudprinciper för att motarbeta korruption: Att bygga partnerskap, ta en sak i taget och att agera icke-konfronterande. De skriver »Vi har lärt oss av erfarenhet att korruption endast kan hållas i schack om representanter från regeringen, näringslivet och civilsamhället arbetar tillsammans för att utveckla standarder och förfaranden som alla stöder. Vi vet också att korruption inte kan utrotas snabbt. I stället är det en steg-för-steg-process. Vårt icke-konfrontativa tillvägagångssätt är nödvändigt för att få alla relevanta parter att samlas runt förhandlingsbordet«.

Varför det spelar roll?

Regeringar måste vidta effektiva åtgärder i kampen mot internationella mutor och korruption både på nationell nivå och genom internationella grupper, så som G20, Europeiska unionen, FN och OECD. All nationell lagstiftning bör förbjuda mutor mellan företag inom den privata sektorn. Regeringarna bör fullt ut genomföra och verkställa lagar som kriminaliserar utländska mutor och förbjuder dubbel bokföring i enlighet med OECD:s Antikorrptionskonvention och rapporterar regelbundet om hur dessa lagar följs. OECD:s peer review process och TI:s OECD-konventionsrapport om framsteg inom området har visat att de flesta medlemsstater som förbundit sig till OECD-konventions inte på ett tillräckligt sätt åtar fall av utländska mutor.

Om lagen

Juridiska och politiska system, strukturer och praxis är förutsättning för att skydda medborgarnas rättigheter och friheter, för att upprätthålla lag och ordning och möjliggöra att ett land kan fungera effektivt.

Om Whistleblowing

Den som lämnar upplysningar som hotar allmänintressen, samhället och dess integritet kallas whistleblower.

Det kan t.ex. vara en anställd, en direktör eller en extern person som avslöjar försummelse eller missbruk inom en organisation, en statlig myndighet eller ett företag, eller hos en av sina samarbetspartners. Den engelska termen är till stor del positiv även om många språk har liknande begrepp. Företag och organisationer bör stödja whistleblowers som upplever eller bevittnar mutor och korruption genom effektiva whistleblower-policies och förordnanden.

- Mer information om [**Fair Finance Guide Sverige**](#)
- Det internationella nätverket [**Fair Finance Guide International**](#).
- Initiativet finansieras med stöd från [**Sida**](#).

8. Take Action – hur kan jag påverka?

«Jag ägnade ett par månader åt research. Ganska snart insåg jag att den verkliga historien handlade om de utländska fastigheter som Taib-familjen investerat i. Jag hörde att någon som stämt Taib-familjen hade mer information att ge. Ju mer du gräver desto mer störande upplevs det och sedan börjar folk komma till dig.»

JOURNALISTEN CLARE REWCASTLE

UPPGIFT

1. Välj en samhällsfråga du tycker är viktig, till exempel kampen mot regnskogsskövling, urfolkens rättigheter eller någon annan fråga du tycker är viktig.
2. Välj ett sätt att
 - a. lära dig mer om frågan,
 - b. skapa debatt och påverka människors åsikter i frågan.
 - c. presentera frågan och varför den är viktig, hur du engagerat dig och vad resultatet blivit eller kan bli av din påverkan.
3. Ge förslag på fler sätt att engagera sig!

FÖR ATT VÄRLDEN SKA BLI RÄTTVISARE måste strukturer förändras. Det kan ta tid och kräver engagemang och mod. Här får du tips på vad du kan göra och säkert har du själv idéer att dela med dig av.

Lär dig mer

Kunskap ger makt och möjligheter. Ju mer vi vet desto mer kan vi påverka.

Gå en kurs

Kolla in vad skolor och organisationer erbjuder. Det finns många intressanta studiecirklar som man kan gå på fritiden. Om du inte hittar vad du söker, vänd dig till ett studieförbund och starta en egen studiecirkel.

Hitta din organisation och engagera dig

Det finns många organisationer att engagera sig i. Ge en bidrag, bli månadsgivare eller gå med och arbeta praktiskt. Följ organisationer som jobbar med rättvisefrågor i sociala medier, då blir du uppdaterad på aktuella händelser och arrangemang som du kan delta i.

Samhällsdebatten

Ta del av samhällsdebatten i media och ta själv plats i debatten. Skriv insändare till tidningar. Stöd upprop och namninsamlingar. Bär symboler för frågor som är viktiga för dig. Posta inlägg i sociala medier.

Se andras verkligheter

Var nyfiken på andra människor, de kan lära dig mycket. Prata med människor med annan bakgrund och andra livsvillkor än du själv. Både hemma och om du reser utomlands.

Berätta för andra

Sprid din kunskap. Skapa ringar på vattnet. Bjud hem vänner och grannar och be någon organisation komma och prata kring de frågor som intresserar er. Ju fler vi är desto mer nytta kan vi göra.

Påverka politiker

Påverka politikerna. I Sverige har vi lätt att få kontakt med politiker på alla nivåer. Kontakta politiker direkt och kräv förändring.

Förändra ditt eget sätt att leva

Hur lever, konsumerar och reser du? Är du medveten om vilka konsekvenser på miljön dina val får? Fundera på hur din vardag hänger ihop med tillståndet i världen och vad du kan göra för att påverka. Det är vi i den rika världen som bidrar mest till klimatförändringar och det är människor i de fattiga länderna som drabbas hårdast.

- Välj närproducerat, rättvisemärkt och ekologiskt. Finns det inte i din butik, fråga och be dem ändra sitt sortiment.
- Fundera på om du verkligen behöver köpa allt nytt eller kan handla second hand.
- Var uppmärksam på om det finns palmolja i de varor du köper, läs innehållsförteckningen noga och påverka utbudet i butiken.
- Samåk eller åk kollektivt till och från skola, jobb och fritidsintressen. Cykla om det går – bra för kropp och miljö.
- Klimatkompensera dina utlandsresor.
- Ställ krav på resebyrån att du vill bo på hotell där de som jobbar har bra arbetsvillkor som t.ex. sjukförsäkring, semester/lediga dagar och inte arbetar orimligt långa dagar.

Engagera dig

Det finns många sätt att engagera sig på, du har säkert förslag själv.

- Samla organisationer, föreningar och personer på din ort och gör en dag kring frågor som ni tycker är viktiga och där ni behöver mer kunskap.
- Ordna ett evenemang som lockar media, till exempel en flashmobb eller en konsert för rättvisefrågor. Sprid information i sociala medier, till lokaltidning, radio eller tv-kanal.
- Anordna en loppmarknad, en insamling eller konsert för att stödja en fråga eller som bidrag till en organisation.

»Ingen av de här människorna trodde någonsin att de skulle åka dit. De hade så stor politisk makt bakom sig och kunde agera i en miljö utan insyn. De var säkra på att de aldrig skulle åka dit. Men, det enda som behövdes var faktiskt bara lite dedikerad research. Så varför inte upprepa det... Vi behöver fler personer som gör detta!« JOURNALISTEN CLARE REWCASTLE

Lista på organisationer som arbetar med frågorna i filmen

Fair Finance Guide	<u>www.fairfinanceguide.se</u>
Naturskyddsföreningen	<u>www.naturskyddsforeningen.se</u>
Swedwatch	<u>www.swedwatch.org</u>
Sverige Konsumenter	<u>www.sverigeskonsumenter.se</u>
Fair Action	<u>www.fairaction.se</u>
Diakonia	<u>www.diakonia.se</u>
SIDA	<u>www.sida.se</u>
Sarawak Report	<u>www.sarawakreport.org</u>
Radio Free Sarawak	<u>www.radiofreesarawak.org</u>
Bruno Manser Fond	<u>www.bmf.ch</u>
Transparency International	<u>www.transparency.org</u>
We Change	<u>www.we-change.se</u>
Global Bersih	<u>www.globalbersih.org</u>
Globalis	<u>www.globalis.se</u>
Survival International	<u>www.survivalinternational.org</u>
Filmens hemsida	<u>www.theborneocase.com</u>
AMP Film producent av filmen The Borneo Case	<u>www.ampfilm.se</u>

LÄNKAR I STUDIEMATERIALET

- sid 5 Länk till filmen, The Borneo Case
http://bit.ly/borneo_case_utbildning_form
- sid 8 Fortune Magazine
<http://fortune.com/worlds-greatest-leaders/2016/>
- The Guardian, artikel om Clare Rewcastle
<https://www.theguardian.com/world/2016/jul/28/1mdb-inside-story-worlds-biggest-financial-scandal-malaysia#comments>
- The Guardian, artikel om Leonardi di Caprio och filmen The Wolf of Wall Street
<https://www.theguardian.com/film/2016/aug/31/leonardo-dicaprio-wolf-of-wall-street-rainforest-charity-malaysia>
- sid 19 Fair Finance Guides rapport Silent approval
<https://fairfinanceguide.se/nyheter/2017/borneocase/>
- sid 20 Survival International
<https://shop.survivalinternational.org/>
- sid 21 FNs allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna
<http://www.manskligarattigheter.se/sv/vem-gor-vad/forenta-nationerna/fn-s-allmanna-forklaring>
- Den internationella urfolksrätten och FN:s rekommendationer.
<https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/>
- sid 22 Naturskyddsföreningen, Lär dig mer om palmoljan, konsumtion och konsekvenser
<https://www.naturskyddsforeningen.se/palmolja>
- Naturskyddsföreningen, Lär dig mer om hur produktionen behöver förbättras
<https://www.naturskyddsforeningen.se/nyheter/skarp-kraven-pa-palmoljeproduktionen>
- Vetenskapsradion, Allt mer palmolja hotar världens skogar
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=406&artikel=6047675>
- sid 27 Läs mer om de globala målen och UNDP:s arbete
www.undp.se
- sid 28 Fair Finance Guides rapport Silent approval
<https://fairfinanceguide.se/nyheter/2017/borneocase/>
- sid 29 Bankerna lovar bättring, läs mer på Fair Finance Guide Påverka din bank
<https://fairfinanceguide.se>
- sid 32 Transparency International
<https://www.transparency.org/>
- Transparency International – ordförklaringar
<https://www.transparency.org/glossary>
- sid 33 Fair Finance Guide
www.fairfinanceguide.se
- SIDA
www.sida.se

KÄLLOR

fairfinanceguide.se
swedwatch.org
naturskyddsforeningen.se
bmf.ch (Bruno Manser Fund)
globalis.se
transparency.org
sarawakreport.org
sida.se
undp.org

SAMMARBETSPARTNERS

Det här studiematerialet är skrivet av Erik Pauser och Kajsa Wiktorin.

Maria Rydlund från Naturskyddsföreningen har kommit med viktiga synpunkter och tillägg.

Jakob König från Fair Finance Guide och Frida Arounsavath från Swedwatch har läst och gett värdefulla kommentarer.

Ludvig Myrenberg har gått igenom materialet och anpassat det till läroplanen för gymnasieskolan.

Postkodstiftelsen har gjort arbetet möjligt.

TRYCKORT

Grafisk form: Sara R. Acedo

Studiematerialet är utgivet av Hornbill idéell förening.

Fulltsändiga uppgifter om alla som har stött och arbetet med filmen finns på theborneocase.com

FOTOCREDIT

1	Karolina Henke	
2a	AMP film/Erik Pauser	Regnskog, Sarawak
2b	AMP film/Erik Pauser	Penanbösättning, Sarawak
2c	AMP film	Penan vid vattenfall, Sarawak
4a	AMP film/Erik Pauser	Mutang träffar en gammal vän efter sin långa exil
4b	Mutang Urud	Tre unga penaner på timmerväg i Sarawak
4c	BMF/Jeff Libmann	Penaner blockerar timmerväg i Long Ajeng
6a	Jan Röed	Bruno Manser och penaner i Sarawak
6b	AMP film/Erik Pauser	Peter Jaban, Radio Free Sarawak, London
6c	Jan Röed	Timmer från regnskogen
6d	AMP film/Erik Pauser	Penaner på motorcykel, Sarawak
7	AMP film/Erik Pauser	Mutang med gammal vän
8a	AMP film/Erik Pauser	Clare Rewcastle, Radio Free Sarawak sänder från hemlig plats
8b	AMP film/Erik Pauser	Peter Jaban, Sarawak
9a	Jan Röed	Bruno Manser
9b	Time Magazine	Tidningsomslag
10a	AMP film/Erik Pauser	Lukas Straumann
10b	AMP film/Erik Pauser	Bruno Manser och penanhövdingen Along Sega, Sarawak
10c	AMP film/Bruce Chan	Sarawaks chefsminister Taib Mahmud, Kuching Sarawak
11	AMP film	Kuala Lumpur
12a	AMP film/Erik Pauser	Peter Jaban, vid blockad i Sarawak
12b	AMP film/Alexander Fuchs	Peter Jaban, vid protest i Kuching
12c	AMP film/Erik Pauser	Peter Jaban, Radio Free Sarawak sänder från hemlig plats
14	AMP film/Erik Pauser	Mutang tittar ut över regnskogen Sarawak
16a	Bruno Maser Fond	Mutang under världsturnén
16b	Bruno Maser Fond	Mutang vid FN under världsturnén
16c	AMP film/Erik Pauser	Mutang i Kanada
17 a,b,c	Wade Davis, Ian Mackenzie och Shane Kennedy	Ur boken The Penan of the Borneo Rainforest
20	BMF/Jeff Libmann	Penaner blockerar timmerväg i Long Ajeng, Sarawak.
23	Jan Röed	Avverkning, Sarawak
24a	Jan Röed	Avverkning Sarawak
24b	AMP film	Sarawaks chefsminister Taib Mahmud
24c	Jan Röed	Avverkning, Sarawak
25	Jan Röed	Palmoljeplantage, Sarawak
26	Yvan Cohen	Penanpar, Sarawak
29a	AMP film/Erik Pauser	Lukas Straumann, Kanada
29b	AMP film/Erik Pauser	Mutang och vän, Sarawak
32a	AMP film	Demonstration, Kuala Lumpur
32b	AMP film/Erik Pauser	Penaner, Sarawak
32c	AMP film	Demonstration, Kuala Lumpur

HORNBILL

SVENSKA
POSTKOD
STIFTELSEN

AMPFILM

arte

BOEKAMPK
KRIEGSHEIM

BERTRA

britdoc

FFLA
FILM & TV
INSTITUTE

DR

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

film

FRITT ORD

hinterland

IKON DOCS

INFLUENCE
FILM FOUNDATION

Supported by
The National Lottery
through the Arts Council of Wales

Nordisk
Film & TV
Fond

NRK

WorldView

RedRebel

svt

svt

Swedish
Film Institute

TRUTH
DEPARTMENT

yle

Uppgifternas kopplingar till aktuella ämnesplaner

I arbetet med uppgifterna till filmen *The Borneo Case* kan olika ämnen beröras, och i det här materialet finns kopplingar till ämnesplanerna i svenska, samhällskunskap, geografi och företagsekonomi. De flesta uppgifter har även förslag på kopplingar till flera ämnen.

Här nedan redovisas ett urval och utdrag ur aktuella ämnesplaners syftestext, där de tydligaste delarna har kursiverats. Därefter har varje uppgift kopplats till förmågor samt centralt innehåll.

Svenska

»Undervisningen i ämnet svenska ska syfta till att eleverna *utvecklar sin förmåga att kommunicera i tal och skrift* samt att läsa och arbeta med texter, både skönlitteratur och andra typer av texter. ...

Undervisningen ska också leda till att eleverna utvecklar förmåga att använda skönlitteratur och andra typer av texter *samt film och andra medier som källa till självinsikt och förståelse av andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar*. Den ska utmana eleverna till *nya tankesätt och öppna för nya perspektiv*.

Undervisningen i *mundlig och skriftlig framställning* ska ge eleverna tillfälle att värdera andras muntliga framställningar och texter samt bearbeta sina egna muntliga framställningar och texter, efter egen värdering och andras råd.«

Samhällskunskap 1b

100 p

»Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska syfta till att eleverna breddar, fördjupar och utvecklar kunskaper om *människors livsvillkor med utgångspunkt i olika samhällsfrågor*.

Politiska, sociala och ekonomiska band *sammanlänkar i dag människor i olika samhällen över hela världen*. I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om frågor som berör *makt, demokrati, jämställdhet och de mänskliga rättigheterna* inklusive barns och ungdomars rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter.

Dessutom ska undervisningen bidra till att skapa förutsättningar för ett *aktivt deltagande i samhällslivet*.

Genom undervisningen ska eleverna även ges möjlighet att *uttrycka kunskaper och uppfattningar såväl muntligt som skriftligt* samt med hjälp av modern informationsteknik.«

Geografi 1

100 p

»Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om jordens varierande livsmiljöer, deras utveckling, föränderlighet, *resurser och sårbarhet, samt om möjligheter och problem med att möjliggöra hållbar utveckling*. I samband med frågor om hållbar utveckling ska eleverna ges möjlighet att *analysera till exempel konsekvenser av en klimatförändrad värld, tillgång till vattenresurser och odlingsbar mark, naturgivna risker och hot, naturresursanvändning och resurskonflikter samt social rättvisa och solidaritet utifrån olika perspektiv som kön, sexualitet, klass och etnicitet.*«

Företagsekonomi 1

100p

»Undervisningen i ämnet företagsekonomi ska syfta till att eleverna utvecklar *förståelse av företagens roll och villkor i samhället från lokal till global nivå*. Här ingår företagens ansvar för bland annat *hållbar utveckling*.

Företagsekonomi handlar om ekonomiska strategier som på olika sätt påverkar våra liv. Undervisningen ska därför ge eleverna möjlighet att utveckla intresse för ekonomiska frågor och förmåga att *kritiskt granska, analysera och diskutera företagsekonomiska frågeställningar*.

I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att *problematisera, diskutera, argumentera* och pröva källor kritiskt. Genom fältstudier och arbete med autentiska exempel ska eleverna ges möjlighet att utveckla förståelse av företagande.«

Arbeta med en eller flera av filmens karaktärer, deras agerande, orsaker och konsekvenser kopplade till deras handlingar.

Svenska 1, 2 och 3

Undervisningen i ämnet svenska ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att *tala inför andra* på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i *förberedda samtal och diskussioner*.
- Kunskaper om språkriktighet i text samt förmåga att utforma *muntliga framställningar* och texter som fungerar väl i sitt sammanhang.

CENTRALT INNEHÅLL: SV 1

- *Muntlig framställning med fokus på mottagaranpassning*. Faktorer som gör en muntlig presentation intressant och övertygande. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd för muntlig framställning. Olika sätt att lyssna och ge respons som är anpassad till kommunikationssituationen.
- *Skriftlig framställning av texter för kommunikation, lärande och reflektion*. Språkriktighet, dvs. vilka språkliga egenskaper och textegenskaper i övrigt som en text bör ha för att fungera väl i sitt sammanhang.
- *Argumentationsteknik* och skriftlig framställning av argumenterande text.

CENTRALT INNEHÅLL: SV 2

- Muntlig framställning av *utredande och argumenterande slag* i och inför grupp. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd i muntlig framställning.
- Uppbyggnad, språk och stil i olika typer av texter samt referat och kritisk granskning av texter. Skriftlig framställning av *utredande och argumenterande texter*. Normer och stildrag som hör till dessa texttyper.

CENTRALT INNEHÅLL: SV 3

- Muntlig framställning med fördjupad tillämpning av den *retoriska arbetsprocessen* som stöd i planering och utförande samt som redskap för analys. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd i muntlig framställning.

Samhällskunskap 1b

100 p

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- *Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna* såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, *samhällsfrågor, samhällsförhållanden* samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i *olika presentationsformer*.

CENTRALT INNEHÅLL

- Demokrati och politiska system på lokal och nationell nivå samt inom EU. Internationella och nordiska samarbeten. *Medborgarnas möjligheter att påverka politiska beslut på de olika nivåerna. Maktfördelning och påverkansmöjligheter i olika system* och på olika nivåer utifrån grundläggande demokratimodeller och den digitala teknikens möjligheter.
- Presentation i olika former och med olika tekniker med betoning på det skriftliga och muntliga, till exempel debatter, debattartiklar och rapporter.

Arbeta med Malaysia, dess historia och styrelseskick.

Samhällskunskap 1b

100 p

CENTRALT INNEHÅLL

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika *samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå* utifrån olika tolkningar och perspektiv.
 - Förmåga att *analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser* med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
- Demokrati och politiska system på lokal och nationell nivå samt inom EU. Internationella och nordiska samarbeten. Medborgarnas möjligheter att påverka politiska beslut på de olika nivåerna. Maktfördelning och påverkansmöjligheter i olika system och på olika nivåer utifrån grundläggande demokratimodeller och den digitala teknikens möjligheter.

Arbeta med regnskogen, dess unika förutsättningar, djurliv och fauna och vilken betydelse regnskogen har som ekosystem och biologisk mångfald.

Svenska 1

100p

Undervisningen i ämnet svenska ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att *tala inför andra* på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i *förberedda samtal och diskussioner*.
- Kunskaper om språkriktighet i text samt förmåga att utforma *muntliga framställningar* och texter som fungerar väl i sitt sammanhang.

CENTRALT INNEHÅLL

- *Muntlig framställning med fokus på mottagaranpassning*. Faktorer som gör en muntlig presentation intressant och övertygande. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd för muntlig framställning. Olika sätt att lyssna och ge respons som är anpassad till kommunikationssituationen.
- *Argumentationsteknik* och skriftlig framställning av argumenterande text.

Geografi 1

100p

Undervisningen i ämnet geografi ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att analysera intressekonflikter med koppling till naturgivna risker och mänsklig verksamhet samt hur intressekonflikter påverkar jordens livsmiljöer och människans livsvillkor, ur perspektivet hållbar utveckling.
- Kunskaper om företeelser i närmiljön och hur de kan relateras till andra platser och regioner på jorden.

CENTRALT INNEHÅLL

- Människans behov av naturresurser över tid. Resurstillgångar och resursernas ojämna fördelning samt *konsekvenser av samhällets resursanvändning*. Samband mellan odlingsbar mark, livsmedelsproduktion, *politisk ekologi och lokal utveckling*. Energiomställning, förnybara energitillgångar och ny teknik samt lokal, regional och global samhällsutveckling.
- Globaliseringens drivkrafter och konsekvenser avseende ekonomiska verksamheter och *lokal och regional utveckling samt intressen och mönster i en global värld*. Geografisk arbetsdelning, transnationella företag, industriella distrikt, transporter och kommunikation.
- Den globala spelplanen och lokal utveckling. Samband mellan befolkningsutveckling, *resurstillgång, resursanvändning och intressekonflikter*. *Etiska frågor kopplade till konkurrensen om jordens resurser, alternativa och möjliga vägar till social rättvisa och hållbar utveckling*.

Arbeta med begreppet urfolk, med utgångspunkt i hur penanerna på Borneo har det, deras rättigheter och kamp.

Samhällskunskap 1b

100p

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- *Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna* såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, *samhällsfrågor, samhällsförhållanden* samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att *analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser* med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.

CENTRALT INNEHÅLL

- Demokrati och politiska system på lokal och nationell nivå samt inom EU. Internationella och nordiska samarbeten. *Medborgarnas möjligheter att påverka politiska beslut på de olika nivåerna. Maktfördelning och påverkansmöjligheter i olika system och på olika nivåer utifrån grundläggande demokratimodeller och den digitala teknikens möjligheter.*
- De mänskliga rättigheterna; vilka de är, hur de förhåller sig till *stat och individ* och hur man kan *utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter*.
- Samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder i samband med undersökningar av *samhällsfrågor och samhällsförhållanden*. Exempel på metoder för att samla in information är intervju, enkät och observation. Exempel på metoder för att bearbeta information är statistiska metoder, samhällsvetenskaplig textanalys, *argumentationsanalys* och källkritik.
- Presentation i olika former och med olika tekniker med betoning på det skriftliga och muntliga, till exempel debatter, *debattartiklar* och rapporter.

Geografi 1

100p

Undervisningen i ämnet geografi ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att analysera intressekonflikter med koppling till naturgivna risker och mänsklig verksamhet samt hur intressekonflikter påverkar jordens livsmiljöer och människans livsvillkor, ur perspektivet hållbar utveckling.

CENTRALT INNEHÅLL

- Globaliseringens drivkrafter och konsekvenser avseende ekonomiska verksamheter och *lokal och regional utveckling samt intressen och mönster i en global värld*. Geografisk arbetsdelning, transnationella företag, industriella distrikt, transporter och kommunikation.
- Den globala spelplanen och lokal utveckling. Samband mellan befolkningsutveckling, *resurstillgång, resursanvändning och intressekonflikter. Etiska frågor kopplade till konkurrensen om jordens resurser, alternativa och möjliga vägar till social rättvisa och hållbar utveckling.*

Arbeta med konsekvenserna av regnskogsskövlingen. Fördjupning i vad palmolja är, hur det tas fram, i vilka produkter det finns och hur du som konsument kan påverka.

Samhällskunskap 1b

100 p

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att *analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser* med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.

CENTRALT INNEHÅLL

- Demokrati och politiska system på lokal och nationell nivå samt inom EU. Internationella och nordiska samarbeten. *Medborgarnas möjligheter att påverka politiska beslut på de olika nivåerna. Maktfördelning och påverkansmöjligheter i olika system och på olika nivåer utifrån grundläggande demokratimodeller och den digitala teknikens möjligheter.*
- Samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder i samband med undersökningar av *samhällsfrågor och samhällsförhållanden*. Exempel på metoder för att samla in information är intervju, enkät och observation. *Exempel på metoder för att bearbeta information är statistiska metoder, samhällsvetenskaplig textanalys, argumentationsanalys och källkritik.*
- *Presentation i olika former* och med olika tekniker med betoning på det skriftliga och muntliga, till exempel debatter, debattartiklar och rapporter.

Geografi 1

100p

Undervisningen i ämnet geografi ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att analysera intressekonflikter med koppling till naturgivna risker och mänsklig verksamhet samt hur intressekonflikter påverkar jordens livsmiljöer och människans livsvillkor, ur perspektivet hållbar utveckling.

CENTRALT INNEHÅLL

- Globaliseringens drivkrafter och konsekvenser avseende ekonomiska verksamheter och *lokal och regional utveckling samt intressen och mönster i en global värld*. Geografisk arbetsdelning, transnationella företag, industriella distrikt, transporter och kommunikation.
- Den globala spelplanen och lokal utveckling. Samband mellan befolkningsutveckling, *resurstillgång, resursanvändning och intressekonflikter. Etiska frågor kopplade till konkurrensen om jordens resurser, alternativa och möjliga vägar till social rättvisa och hållbar utveckling.*

Svenska banker och dina sparpengars koppling till regnskogen

(FTEkn, SH)

Arbeta med Fair Finance Guide och deras rapport om svenska banker.

Ta reda på vad de svenska bankerna gör med dina sparpengar och fundera över hur du kan påverka din bank.

Företagsekonomi 1

100p

Undervisningen i ämnet företagsekonomi ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Kunskaper om företagens roll i samhällsutvecklingen, i nutiden och ur ett historiskt perspektiv. Förmåga att reflektera över företagens ansvar för en hållbar utveckling samt över demokratiska värderingar, etik och genus i samband med ekonomiskt beslutsfattande.

CENTRALT INNEHÅLL

- Företagens roll och villkor i samhället i fråga om samhällsnytta och samhällsansvar, i nutiden och ur ett historiskt perspektiv.

Samhällskunskap 1b

100p

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att *analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser* med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
- Förmåga att *söka, kritiskt granska och tolka information* från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

CENTRALT INNEHÅLL

- De mänskliga rättigheterna; vilka de är, hur de förhåller sig till *stat och individ* och hur man kan *utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter*.
- Samhällsekonomi, till exempel ekonomiska strukturer och flöden i Sverige och internationellt. Försörjning, tillväxt och företagande, *resursanvändning och resursfördelning utifrån olika förutsättningar*.

Arbeta med Malaysia som ett exempel på ett korrumpert land i motsats till andra styrelseskick. Lär dig mer om vad som görs att stoppa korruptionen.

Samhällskunskap 1b

100 p

CENTRALT INNEHÅLL

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- *Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna* såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, *samhällsfrågor, samhällsförhållanden* samt olika *samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå* utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att *analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser* med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
- Förmåga att *söka, kritiskt granska och tolka information* från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

- Demokrati och politiska system på lokal och nationell nivå samt inom EU. Internationella och nordiska samarbeten. *Medborgarnas möjligheter att påverka politiska beslut på de olika nivåerna. Maktfördelning och påverkansmöjligheter i olika system och på olika nivåer utifrån grundläggande demokratimodeller* och den digitala teknikens möjligheter. Politiska ideologier och deras koppling till samhällsbyggande och välfärdsteorier.
- De mänskliga rättigheterna; vilka de är, hur de förhåller sig till *stat och individ* och hur man kan *utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter*.
- Samhällsekonomi, till exempel ekonomiska strukturer och flöden i Sverige och internationellt. Försörjning, tillväxt och företagande, *resursanvändning och resursfördelning utifrån olika förutsättningar*.

Arbeta med olika sätt att påverka, gör en egen kampanj eller kom med förslag på flera sätt att ta ställning och agera.

Svenska 1, 2 och 3

Undervisningen i ämnet svenska ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- Förmåga att *tala inför andra* på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i *förberedda samtal och diskussioner*.
- Kunskaper om språkriktighet i text samt förmåga att utforma *muntliga framställningar* och texter som fungerar väl i sitt sammanhang.

CENTRALT INNEHÅLL: SV 1

- *Muntlig framställning med fokus på mottagaranpassning*. Faktorer som gör en muntlig presentation intressant och övertygande. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd för muntlig framställning. Olika sätt att lyssna och ge respons som är anpassad till kommunikationssituationen.
- *Skriftlig framställning av texter för kommunikation, lärande och reflektion*. Språkriktighet, dvs. vilka språkliga egenskaper och textegenskaper i övrigt som en text bör ha för att fungera väl i sitt sammanhang.
- *Argumentationsteknik* och skriftlig framställning av argumenterande text.

CENTRALT INNEHÅLL: SV 2

- Muntlig framställning av *utredande och argumenterande slag* i och inför grupp. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd i muntlig framställning.
- Uppbyggnad, språk och stil i olika typer av texter samt referat och kritisk granskning av texter. Skriftlig framställning av *utredande och argumenterande texter*. Normer och stildrag som hör till dessa texttyper.

CENTRALT INNEHÅLL: SV 3

- Muntlig framställning med fördjupad tillämpning av den *retoriska arbetsprocessen* som stöd i planering och utförande samt som redskap för analys. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd i muntlig framställning.

Samhällskunskap 1b

100 p

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- *Kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna* såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, *samhällsfrågor*, *samhällsförhållanden* samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv.
- Förmåga att *analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser* med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.
- Förmåga att uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i *olika presentationsformer*.

CENTRALT INNEHÅLL

- Demokrati och politiska system på lokal och nationell nivå samt inom EU. Internationella och nordiska samarbeten. *Medborgarnas möjligheter att påverka politiska beslut på de olika nivåerna. Maktfördelning och påverkansmöjligheter i olika system* och på olika nivåer utifrån grundläggande demokratimodeller och den digitala teknikens möjligheter.
- Samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder i samband med undersökningar av samhällsfrågor och samhällsförhållanden. Exempel på metoder för att samla in information är intervju, enkät och observation. Exempel på metoder för att bearbeta information är statistiska metoder, samhällsvetenskaplig textanalys, argumentationsanalys och källkritik.
- Presentation i olika former och med olika tekniker med betoning på det skriftliga och muntliga, till exempel debatter, debattartiklar och rapporter.